СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ

Докторант Красимир Иванов[1]

Резюме: *Докладът изследва кога криптоактив може да изпълнява платежна, а не само инвестиционна функция. Предлага се рамка за общата цена на плащането, включваща такси, време, инфраструктура и риск. Съпоставени са необвързани криптовалути, стабилизирани токени и плащания в евро.*

Ключови думи: *криптовалути; платежна ефективност; трансакционни разходи; ценови риск; стабилизирани токени; MiCA*

JEL: E42; G23; G28

CRYPTOCURRENCIES AS A MEANS OF PAYMENT: ECONOMIC RATIONALE, LIMITATIONS AND PROSPECTS

Krasimir Ivanov, PhD student

Abstract: *The paper examines when a crypto-asset can perform a payment rather than merely an investment function. It proposes a total payment cost framework covering fees, time, infrastructure and risk, and compares unbacked cryptocurrencies, stablecoins and euro payments.*

Key words: *cryptocurrencies; payment efficiency; transaction costs; price risk; stablecoins; MiCA*

JEL: E42; G23; G28

1. Въведение

Дискусията за криптовалутите като платежно средство често започва от скоростта на превода и размера на мрежовата такса. Тези показатели са лесно сравними, но не са достатъчни за икономическа оценка. За търговеца е важно получената стойност да може да покрие неговите разходи и задължения, а за платеца - крайната цена и предвидимостта на резултата. Техническата възможност за трансфер и икономическата пригодност за плащане следователно са свързани, но не са тъждествени.

[1] krosgiev@gmail.com; Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, катедра „Финанси и кредит“.

Целта на доклада е да се изяснят икономическата логика, ограниченията и реалистичните перспективи пред криптоактивите като платежен инструмент. Разработката стъпва върху първата авторска разработка „Криптовалутите като платежно средство: икономическа ефективност, риск и институционална интеграция“ (Иванов, 2026), като акцентът е върху условията, при които технологично изпълнимата трансакция се превръща в икономически завършено плащане. Използвани са теоретичен, сравнителен и институционален анализ. Обект са криптоактивите, използвани за прехвърляне на стойност, а предмет е платежната им ефективност спрямо плащанията в официална валута.

Защитаваната теза е, че ниската мрежова такса и бързото техническо потвърждение създават платежно предимство само ако останалите разходи и рискове не поглъщат тази полза. Поради това необвързаните криптовалути, стабилизираните токени и плащанията в евро не могат да бъдат оценявани по един и същ критерий. Разликата между тях не е само технологична. Тя засяга разчетната единица, ценовата експозиция, ликвидността, начина на съхранение, възможността за обратно изкупуване и правната защита на участниците.

Докладът не цели универсална класация на платежните инструменти. Подобна класация би била подвеждаща при несинхронизирани цени и несъпоставими маршрути. Сравнението е поставено в обща разчетна валута и служи като рамка за последваща емпирична проверка: при какви конкретни условия криптоплащането запазва предимство след включване на конверсията, времето, ликвидността и риска.

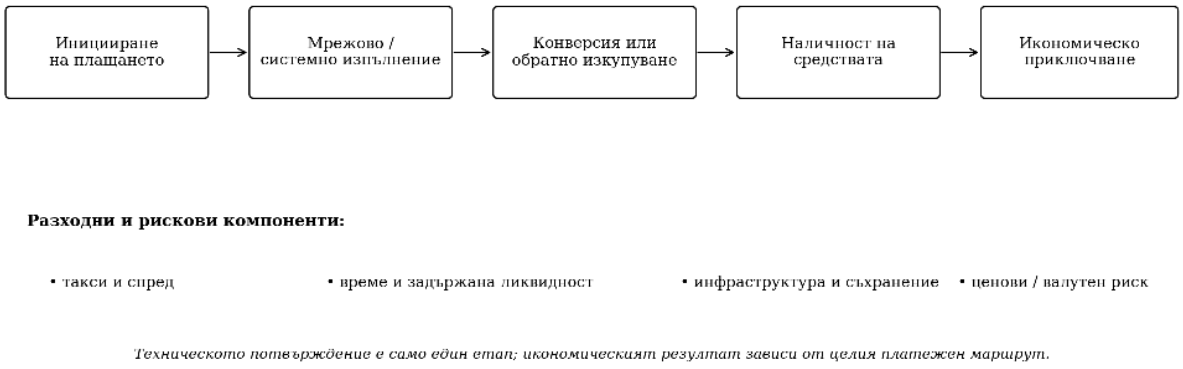
2. Икономическа логика и обща цена на плащането

2.1. От технически трансфер към икономическо приключване

Механизмът на Bitcoin показва как цифрова стойност може да се прехвърля без централен оператор на регистъра, чрез правила за верификация и предотвратяване на двойното изразходване (Nakamoto, 2008). За икономическия анализ обаче това е началото, а не краят на плащането. Потвърдената трансакция удостоверява, че определено количество от актива е прехвърлено. Тя не гарантира, че получателят може незабавно да използва същата стойност в валутата, в която са определени неговите текущи задължения.

Ако стоката е оценена в евро, а търговецът получи BTC или ETH, между момента на договаряне и момента на конверсия възниква експозиция към обменния курс. При задържане на актива експозицията продължава и след мрежовото потвърждение. При автоматична конверсия тя може да бъде съществено съкратена, но тогава се появяват други елементи: спред, такса на посредника, минимален размер на операцията, лимити за теглене и време до свободно разпореждане със средствата. Следователно икономическата окончателност трябва да се определя според реалния платежен маршрут, а не само според момента, в който блокчейнът показва потвърждение.

Разграничението е важно и при сравнение с банково или картово плащане. И при тях има авторизация, клиринг и сетълмент, но за търговеца условводната му валута. При криптоактивите към времето често се добавя и пазарен риск. Затова сравнение единствено „такса срещу такса“ може да даде погрешен извод.

Фигура 1. Етапи от техническото изпълнение до икономическото приключване на плащането
Източник: Авторска разработка.

2.2. Общата цена като сравнителен критерий

За да бъдат сравними различни платежни маршрути, разходите следва да се отнесат към една и съща сума, еднаква разчетна валута и предварително определен момент на икономическо приключване. В първата разработка тази идея е обобщена чрез показател за обща оценена цена на плащането. Работната форма е:

$$C_{total} = C_{fee} + C_{time} + C_{infra} + C_{risk} \quad (1)$$

C_{fee} обхваща пряко платените мрежови и посреднически такси, както и разхода по конверсията, когато той е част от маршрута. C_{time} е паричната оценка на времето, през което средствата не могат да бъдат използвани свободно; тук може да се включи и цената на задържаната ликвидност. C_{infra} включва относимите разходи за достъп, съхранение, сигурност и организационно обслужване. C_{risk} е парична оценка на риска при ясно посочени допускания. Компонентите трябва да бъдат изчислявани в една валута и да се следи един и същ ефект да не бъде отчетен два пъти.

Рамката е особено полезна при различни размери на плащането. Фиксирана такса от няколко евро може да е пренебрежима при голям превод и съществена при покупка за 20 или 50 евро. Процентните такси, обратно, нарастват със сумата, а пазарният спред зависи от ликвидността и размера на поръчката. Разходът следва да се изчислява за конкретна сума и маршрут, а не да се пренася механично от единично наблюдение.

Същото важи за времето. Трансакцията може да бъде потвърдена за секунди, но ако получателят трябва да премине през борса или банково

теглене, икономическият хоризонт е по-дълъг. При автоматична конверсия той е по-кратък. Следователно няма една универсална „скорост на крипто-плащането“, а маршрути с различна крайна използваемост на средствата.

2.3. Рискът не е такса

Рисковият компонент изисква по-внимателно третиране от останалите елементи. Value-at-Risk (VaR), използван в първата публикация като възможен измерител, е квантил на разпределението на загубата за избран хоризонт и доверително равнище. Той не е средна загуба, не е максимално възможна загуба и не е фактически платена сума. Поради това VaR не трябва да се прибавя механично към таксите. Необходим е изричен модел, чрез който рискът се превръща в икономическа оценка, съобразена с хоризонта и поведението на конкретния участник.

При незабавна конверсия експозицията може да продължава секунди или минути; при задържане на актива тя може да бъде часове или дни. Това са различни платежни ситуации и не е методологично коректно да бъдат оценявани с един и същ дневен рисков показател. По същата причина стабилността на токена трябва да се оценява спрямо валутата на задължението. Токен, който надеждно следва щатския долар, остава източник на USD/EUR валутен риск за търговец, чиито цени, заплати и данъчни задължения са в евро.

3. Ограничения и условия за институционална интеграция

3.1. Различни инструменти, различни рискови профили

При необвързаните криптовалути платежната употреба се конкурира с инвестиционната. Държателят може да предпочете задържане на актив, който очаква да поскъпне, докато търговецът с малък марж може да не желае краткосрочна ценова експозиция. Това не прави плащането невъзможно, но

Таблица 1. Критерии за сравнение на платежни инструменти

Критерий	Плащане в евро	Необвързан криптоактив	Стабилен токен
Ценова експозиция	Няма валутнокурсова експозиция между задължение и плащане в евро	Промяна на курса към разчетната валута	Привръзка към референтна валута; възможно отклонение
Ликвидност	Достъп според условията на платежната услуга	Пазарна дълбочина и изпълним обем	Резерви, обратно изкупуване и вторичен пазар
Общи разходи	Такси и условия на доставчика	Мрежа, спред, конверсия, съхранение и риск	Мрежа, конверсия, обратно изкупуване и остатъчен риск
Финалност	Според правилата на платежната система	Мрежово потвърждение не винаги означава налични евро	Зависи от трансфера и механизма за осребряване
Защита	Правила на системата и приложима правна защита	Протокол, попечителство и посредници	Статут на емитента, резерви и права на държателя

Източник: Авторска систематизация по Иванов (2026), Böhme et al. (2015) и Регламент (ЕС) 2023/1114.

обяснява защо наличието на мрежа и портфейл не води автоматично до широко приемане. Решаващо е кой поема риска до момента, в който стойността стане използваема в желаната валута (Böhme et al., 2015).

Таблицата показва защо „по-евтино плащане“ изисква уточнение. Евровият канал може да има по-висока пряка такса, но да не изисква конверсия. Криптоактивът може да има ниска мрежова такса, но по-голям спред или ценова експозиция. При стабилизиран токен волатилността е ограничена, но нараства значението на резервите, обратното изкупуване и ликвидността.

3.2. Ликвидност и изпълнима цена

Публикуваната пазарна цена е ориентир, а не гаранция за изпълнение. За платежни цели е важна цената, по която необходимото количество действително може да бъде купено или продадено. Разликата става видима при по-слабо ликвидни пазари, при стрес или при по-голям размер на операцията. Ако поръчката преминава през няколко ценови нива, релевантна е среднопретеглената изпълнима цена, а не последната котировка на екрана. Това е и причината бъдещата емпирична проверка да използва данни за дълбочина на книгата с поръчки, среднопретеглена по обем цена (VWAP) и едновременно наблюдавани такси.

За целите на дисертационното изследване сравнение при еднакви суми - например 100, 500 и 1000 евро - би позволило да се провери дали предимството се запазва при промяна на размера на плащането. Наблюденията трябва да бъдат синхронизирани по време, защото курс, спред и мрежова такса, отчетени в различни моменти, могат да създадат изкуствено преимущество за един от маршрутите. Този подход е по-трудоемък от събирането на публично показани такси, но е методологично по-надежден и позволява да се очертае граница на платежната изпълнимост.

Ликвидността има и организационно измерение. Търговецът може да приеме криптоактива директно, да използва автоматична конверсия или да задържи част от постъплението. Това са различни маршрути. При емпиричен тест трябва предварително да се посочат активът, мрежата, посредникът, моментът на окончателност и валутата, в която се измерва резултатът.

3.3. Стабилизирани токени и регулаторна защита

Стабилизираните токени намаляват един от най-видимите недостатъци на необвързаните криптовалути - краткосрочната ценова волатилност спрямо избран референтен актив. Това обаче не ги прави еднакви нито икономически, нито правно. В рамките на MiCA следва да се разграничават най-малко токените, обезпечени с активи (asset-referenced tokens, ART), и токените за електронни пари (e-money tokens, EMT). Разграничението е важно, защото правата на държателя и правилата за издаване и обратно изкупуване са различни.

При EMT член 48 от Регламент (ЕС) 2023/1114 изисква издателят да е лицензирана кредитна институция или институция за електронни пари, а член 49 предвижда вземане на държателя срещу издателя и обратно изкупуване по номинал при поискване. За ART член 39 също предвижда постоянно право на обратно изкупуване, но механизмът е съобразен с активите, към които е реферирaн токенът. Тези норми не елиминират операционния и пазарния риск, но променят институционалната среда, в която той се поема. Насоките на Европейския банков орган относно плановете за обратно изкупуване допълнително подчертават значението на предварително уредените процедури при затруднение на издателя (European Banking Authority, 2024).

За получател с разходи в евро валутата на привръзката остава решаваща. Доларов токен може да следва точно USD и въпреки това да създава USD/EUR експозиция. При EMT, реферирaн към еврото този конкретен валутен риск е по-малък, но остават въпросите за ликвидността, техническия маршрут, попечителството и достъпа до обратно изкупуване. Следователно „стабилност“ трябва винаги да се допълва с уточнението спрямо какво и за какъв хоризонт е стабилен инструментът.

Таблица 2. Основни рискове по етапи на криптоплащането

Етап	**Риск**	**Ефект**	**Компонент**
Покупка	Спред; ниска дълбочина	По-висока цена	C_{fee} / ликвидност
Мрежов трансфер	Такса; забавяне; неуспешен маршрут	Повече време / повторен разход	C_{fee}, C_{time}
Съхранение	Оперативен и попечителски риск	Загуба / ограничен достъп	C_{infra}, C_{risk}
Конверсия	Курс; отклонение; лимити; ликвидност	Разлика в получената стойност	C_{fee}, C_{risk}
Евро постъпление	Забавен достъп	Задържана ликвидност	C_{time}

Източник: Авторска систематизация.

3.4. Технологични решения и граници на приложимост

Lightning Network е пример за решение, което променя техническите характеристики на плащането, без да променя икономическата природа на базовия актив. Платежните канали позволяват множество трансфери да се извършват извън основната верига и могат да намалят натоварването и времето за отделна операция (Poon & Dryja, 2016). Практическото изпълнение обаче зависи от налична ликвидност по каналите и от съществуването на работещ маршрут. По-бързият трансфер не премахва волатилността на BTC спрямо еврото и не отменя разхода по евентуалната конверсия.

По тази причина технологичният напредък трябва да се оценява по това кой разход действително намалява. Решение от втори слой може да понижи C_{fee} и C_{time}, но да остави C_{risk} почти непроменен. Автоматична конверсия може да ограничи ценовата експозиция на търговеца, но да увеличи

посредническия разход. Попечителска услуга може да улесни използването, но добавя контрагентен и операционен риск. Тези компромиси не са аргумент срещу технологията; те са основание оценката да обхваща целия процес.

Токенизираните банкови пари, депозити и решенията с централно-банкови пари не трябва да се смесват с необвързаните криптовалути. BIS разглежда токенизацията като възможност за обединяване на съобщения, съгласуване и трансфер на активи, но поставя под съмнение способността на съществуващите модели на стабилизирани токени да бъдат основа на паричната система по критериите за единство, еластичност и интегритет (Bank for International Settlements, 2025). През 2026 г. институцията отново подчертава, че програмируемостта и скоростта не отменят изискванията за доверие и финансова стабилност (Bank for International Settlements, 2026).

3.5. Българският контекст след въвеждането на еврото

За България сравнителната база се промени съществено след въвеждането на еврото на 1 януари 2026 г. Българската народна банка стана част от Евросистемата, а еврото се превърна в официалната разчетна и платежна валута в страната (European Central Bank, 2026). Това означава, че анализът на криптоактивите вече не трябва да се изгражда спрямо режима на валутния борд или спрямо левово задължение, което впоследствие се сравнява с евро. При типична вътрешна покупка цената, счетоводството и окончателното задължение са в една и съща валута.

Промяната повишава изискването към всяко твърдение за платежно предимство на криптоактив. Когато платецът и търговецът разполагат с еврови сметки и установена инфраструктура, криптомаршрутът трябва да предложи конкретна добавена стойност - например по-добър трансграничен достъп или програмируемо условие. Използването на блокчейн само по себе си не е икономическо предимство, ако крайната цена е по-висока и средствата са по-трудно използваеми.

Международният характер на криптомрежите все пак оставя ниши, в които резултатът може да е различен - при трансгранични плащания, ограничен банков достъп или когато програмируемостта има самостоятелна стойност. Затова перспективата е по-скоро за допълваща употреба, когато измеримата полза надхвърля допълнителния риск и организационния разход.

4. Заключение

Криптовалутите могат да изпълняват платежна функция, но техническият трансфер сам по себе си не доказва платежна ефективност. Крайният резултат зависи от използваемата стойност, времето до получаването й и риска по целия маршрут. Затова ниската мрежова такса може да бъде реално предимство в една ситуация и второстепенен показател в друга.

Анализът показва, че необвързаните криптовалути, стабилизираните токени и евровите плащания трябва да се сравняват при еднаква разчетна

валута и ясно определена окончателност. При BTC и ETH водещи са ценовата експозиция и конверсията; при стабилизираните токени - валутата на привръзката, резервите, ликвидността и обратно изкупуване; при еврото валутнокурсовият риск между цена и средство за плащане липсва.

Рамката за общата цена обединява преки такси, време, инфраструктурни разходи и риск. Тя не предполага, че всеки риск има безспорна парична стойност; изисква да се посочат допусканията, хоризонтът и моментът на окончателност. Така маршрут не може да бъде определен като „по-евтин“ само по мрежовата такса.

Следващата стъпка е емпирична проверка с количествени данни. За 100, 500 и 1000 евро следва едновременно да се наблюдават изпълними цени, налични количества, такси, спредове и време до свободно разпореждане. При пазарните маршрути са нужни VWAP и дълбочина, а не само последна котировка. Така може да се установи при какъв размер, пазарна среда и маршрут възниква или изчезва икономическото предимство.

Перспективата е за селективна, допълваща интеграция. Криптоактивите имат платежен смисъл, когато достъпът, трансграничността или програмируемостта носят измерима полза и след отчитане на риска. Без такава полза новата технология сама по себе си не оправдава замяна на установения платежен инструмент.

Използвани източници

Европейски парламент и Съвет на Европейския съюз. (2023). Регламент (ЕС) 2023/1114 от 31 май 2023 г. относно пазарите на криптоактиви. Официален вестник на Европейския съюз, L 150, 40–205. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj

Иванов, К. (2026). Криптовалутите като платежно средство: икономическа ефективност, риск и институционална интеграция [Ръкопис]. Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Bank for International Settlements. (2025). The next-generation monetary and financial system. In Annual Economic Report 2025. https://www.bis.org/publications/aer-2025/next-generation-monetary-financial-system

Bank for International Settlements. (2026). The path to the next-generation monetary and financial system lies in safeguarding trust in money. https://www.bis.org/media-releases/ 20260623-path-next-generation-monetary-financial-system-lies-safeguarding-trust-money-bis

Böhme, R., Christin, N., Edelman, B., & Moore, T. (2015). Bitcoin: Economics, technology, and governance. Journal of Economic Perspectives, 29(2), 213–238. https://doi.org/10.1257/jep.29.2.213

European Banking Authority. (2024). Guidelines on redemption plans under the Markets in Crypto-Assets Regulation. https://www.eba.europa.eu/activities/single-rulebook/regulatory- activities/asset-referenced-and-e-money-tokens-micar/guidelines-redemption-plans-under-micar

European Central Bank. (2026, January 1). Bulgaria introduces the euro. https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2026/html/ecb.pr260101~c830245e42.en.html

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. https://bitcoin.org/bitcoin.pdf

Poon, J., & Dryja, T. (2016). The Bitcoin Lightning Network: Scalable off-chain instant payments [White paper]. https://lightning.network/lightning-network-paper.pdf